

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 8

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 675 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-avgustda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Benchmarking asosida oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshlik xususiyatini oshirish.....	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Mehnat resurslarini samarali boshqarish orqali ish bilan bandlikni ta'minlash	20
Shakarov Zafar Gafforovich	
Трансформация человеческого капитала в условиях цифровизации и внедрения искусственного интеллекта в банковскую экосистему	24
С.С. Исмаилов	
“Kreativ iqtisodiyot” va “kreativ industriya”: mohiyati, nazariy jihatlarining tahlili	32
Dusmuxamedov Oybek Suratbekovich	
Muammoli kreditlar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	37
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
Don mahsulotlari tarmog'ida mavjud kamchiliklar va ularning yechimlari	41
Sh.B. Donayev	
Eksportni rivojlantirish iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biridir	45
Kursandov Komiljon Maxmatkulovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha soliq ma'muriyatchiligini tashkil etish	49
Idirisov Alisher Otajonovich	
Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning konseptual jihatlarini.....	53
Sultanov Maxmud Axmedovich	
Poverty in developing countries: new problems and solutions.....	57
Amirdjanova Sitara Sunnat kizi	
Факторы, влияющие на успешное функционирование скандинавской модели развития экономики	61
Вохидова Мехри Хасановна	
Анализ зарубежного опыта методологии оценки финансового потенциала развитых стран	69
Буранова Лола Вахобовна	
Мамлакатimizda islom moliyaviy xizmatlarini joriy etishning zarurligi.....	78
Babamatov Tolib Hakimovich	
Davlat-xususiy sheriklik loyihalarining tashkiliy-huquqiy mexanizmlari	83
S.A.Karabayev	
O'zbekiston tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini amalga oshirish yo'llari	90
Yusupov Aziz Shuxratovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	95
Gulbayeva Feruza Islamovna	
Oliy ta'lim muassasalarining mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri.....	102
Sherov Alisher Bakberganovich	
Maxsus kiyimlar tikishda foydalaniladigan gazlamalar tahlili	107
Sayidova Maftuna Hamroqul qizi	
O'zbekistonda elektron bank xizmatlarini o'zgartirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	111
Umarova Malika Baxtiyarovna	
Оценка влияния налоговой системы на финансовое состояние организаций	116
Умида Юлдашева	
Теоретическое обоснование интернет-маркетинга в социальных сетях.....	120
Арипходжаев Саидамир Фузулиддинович	

Sport tashkilotining marketing strategiyasini ishlab chiqish.....	127
Ismoilov Sherzod Dilshodovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda klaster tizimini joriy qilish jarayonlari.....	132
Ziyadullayev G'ayrat Umidulla o'g'li	
Hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarishning zamonaviy tendensiyalari	138
Sharipov Narzullo G'ulomovich	
O'zbekistonning xalqaro bozordagi faoliyatini kengaytirishda marketing strategiyalaridan foydalanish samaradorligi.....	144
Shadieva Madina Djaloliddin qizi	
Xususiy tadbirkorlik va kichik biznes subyektlarining rivojlanish tendensiyalari.....	148
Jumanazarova Z.K.	
Xalqaro savdoning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri	154
Rashidov Bekzod Ulug'bek o'g'li, Isayev Laziz Baxtiyorovich	
Oliygochlarni optimallashtirishda sinergiya samarasiga erishish yo'llari	158
Adizov Sanjar Rashidovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida bank tizimining barqarorligini ta'minlash asosida aholi kambag'allik darajasini qisqartirish	165
Xoliyorov Murod Qahramon o'g'li, Xoliyoroova Shoxista Qahramon qizi	
Концептуальная основа маркетинга в социальных сетях в туризме.....	174
Касимова Зилова Гуламиддиновна	
O'zbekistonda don mahsulotlari klasterlarida ishlab chiqarish va xo'jalik faoliyatini rivojlantirish	182
Alimov G'ayratjon Abduraxmon o'g'li	
Актуальные проблемы и пути решения приватизации государственного имущества в узбекистане	186
Шахзод Сайдуллаев	
Ttijorat bank daromadlaridagi risklarni baholash va boshqarishni takomillashtirish	192
Ahmedov Komron Muhammadaliyevich	
Sanoat korxonalarini iqtisodiy salohiyatini oshirishga ta'sir etuvchi omillar tahlili.....	196
Quyjanov Xurshid Abdullayevich	
Tashkilotning moliyaviy natijalarini hisobga olishda auditni takomillashtirish masalalari	200
Bakayev Xurshid Maxmudovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha hududlararo davlat soliq inspeksiyasi o'rni va ahamiyati.....	206
Normurzaev Umid Xolmurzaevich	
Анализ международного опыта в сфере тепличного овощеводства	214
Нурутдинова Зухра Алишеровна	
Hududda turizm xizmatlarini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalarining mohiyati	220
Madaminova Sanobar Askarovna	
Hududning iqtisodiy o'sishini "yashil" iqtisodiyot asosida shakllantirishning nazariy asoslari.....	226
Shomirzayev Abdug'affor Abdujabbor o'g'li	
Davlat tibbiy sug'urta jamg'armasi faoliyati tahlili.....	230
Umurzakova Mo'tabarxon Nodir qizi	
Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarining boshqarish tizimini takomillashtirish.....	234
Uzakova Umida Ruziyevna	
O'zbekistonda turistik majmualarni boshqarishning zamonaviy konsepsiyalari va yondashuvlarining metodologik jihatlarini.....	241
Xomidov Qaxxorali Qurbonali o'g'li	
Aktiv va reaktiv quvvatlari tushunchasi va ularni soliqqa tortishdagi mavjud muammolar	247
Boykabilov Bahodir Mustafayevich	

Kichik sanoat zonalari korxona va mahsulotlar raqobatbardoshligini baholashga uslubiy yondashuv	251
Ozoda Batirovna Sakiyeva	
Investitsion jozibadorlikni baholashning uslubiy jihatlari	255
N.N.Zikrillayev	
Hududlarda turizm tarmoqlari infratuzilmasi va uni rivojlantirishni boshqarishning metodologik jihatlari	263
Saidova Dilfuza Abdufattohovna	
The connection of legal protection of geographical indications and state's economic growth	268
Almosova Shahnoza Sobirovna	
Kichik biznesning integratsiyalashuv mexanizmlarini shakllantirish	273
Israilov Rustam Ibragimovich	
Aksiyadorlik jamiyatlarida biznes jarayonlarni samarali boshqarishning nazariy asoslari va o'ziga xos xususiyatlari	277
D.D. Suvanova	
Оптимизация маркетинговой деятельности вузов узбекистана для привлечения абитуриентов	283
Шамшиева Наргизахон Носирхужа кизи	
Davlat budjetidan aholini uy-joy bilan ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari	290
Xannarov Komiljon Karimovich	
Tijorat banklarida transformatsiyalashuv jarayonlarining tahlili	296
Yoqubov Murodjon Valibekovich	
Роль инновационных инфраструктур в обеспечении конкурентоспособности промышленных предприятий	302
Каримов Хожакбар Махамаджон угли	
O'zbekiston qishloq xo'jaligida Osiyocha ishlab chiqarish usuliga asos solinishi	306
Abdulla Abduqodirov	
Kichik biznes korxonalari ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilish yo'llari	312
Nasrullayev Feruz Furqatovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy adolat – barqaror rivojlanish kafolati	318
Alimov Nasimjon Hoshimovich	
“Istiqlol” memhonxonasi reklama faoliyati tahlili	322
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda asosiy belgilovchi omillar	328
Xaydarov Xurshidbek Latipjonovich	
Enhancing Industrial Efficiency through Integrative Sustainability Approaches	334
Kholmukhamedova Feruza	
Современные способы получения нефтяных битумов	338
Юлдашев Норбек Худайназарович, Махмудов Мухтор Жамолович, Комолов Руслан Илхомбекович	
O'zbekistonda agrobiznes orqali hududlarni rivojlantirish masalalari	342
Islomov Jamshed Davronovich	
Зарубежный опыт трансформации железнодорожной транспортной системы	347
Саримсакова Малохат Хикматуллаевна	
Sog'liqni saqlash sohasida davlat xususiy sherikligini tashkil etishning mintaqaviy xususiyatlari	351
Qurbanov Jumanazar Omonovich	
Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish hamda hisob siyosatini shakllantirish	354
Uzakov Utkir Abdusattarovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	357
Gulbayeva Feruza Islamovna	

Ta'lim muassasalarida namunaviy shtat, jadvallarni tuzish tartiblarini takomillashtirish	364
Ortiqov Xamroqul Abdumajidovich, Boliyev Bahromjon Rustam o'g'li	
Mamlakatimizda turizm sohasini istiqbolda rivojlantirishga ta'sir etuvchi ekzogen omillar tahlili	369
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining masofaviy va boshqa xizmatlar bozorida raqobatni rivojlantirish masalalari.....	378
Ortiqov Oybek Abdullayevich	
Transport infratuzilmasining xususiyatlari.....	390
Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi	
Asosiy vositalarni xalqaro standartlar asosida hisobga olish tartibi	394
Shermamatov Sirojiddin Xaydarovich	
Logistika jarayonlarida raqamli yechimlar.....	399
Yarashova Vasila Kamalovna, Allabergenov Sherzod Maksudbayevich	
To'g'ridan to'g'ri sug'urta qilish operatsiyalari bo'yicha daromadlarning hisobini takomillashtirish.....	403
Abdusaidov S.J.	
Venchur kapitali: kelib chiqish tarixi va ilg'or horijiy tajribalar.....	409
Do'stov Firuz Ilxomovich	
Анализ статистического исследования рынка паломнического туризма в республике узбекистан	414
Мустаева Шохида Саъдуллаевна	
Структурно-функциональный анализ гастрономического туризма в республике узбекистан	420
Салиева Екатерина Сергеевна	
Вопросы привлечения внешнего финансирования металлургических предприятий в узбекистане.....	427
Татьяна Будей	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanishning afzalliklari	431
Khusanov Nodirbek Djumanazarovich	
Innovatsion g'oyalar va yangi ilmiy ishlanmalar asosida innovatsion mahsulotlar yaratishning boshqaruv tizimi samaradorligini oshirish yo'llari.....	437
Daliyev Xusan Xojakbarovich	
Macroeconomic factors in the development of the banking performance	442
Mamadiyorova Madina Nuriddin kizi, Dr.Susanti Kurniawati, X.S.Umarov	
Mamlakatimizda oziq-ovqat sanoatini rivojlanish holati va uning dolzarbligi	449
Turg'unov Muxriddin Mo'ydinjon o'g'li	
Ecological sustainability and trade: economic and environmental implications of uzbekistan's accession to the WTO	453
Mironshokh Sattarov, Denny Andriana, Sirojiddin Yangiboyev	
Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishni o'ziga xos tendensiyalari.....	458
Dustmurodov Orifjon Ismatilloevich	
Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishning ilmiy – nazariy asoslari.....	468
Davletov Po'lat Torabayevich	
Ekoshahar tashkil etishda "yashil" belbog' hamda "yashil" makonning o'rni	476
Karimova Muqaddas Zabixullayevna	
Необходимость изучения механизма управления социально-трудовыми отношениями при переходе республики узбекистан на "зеленую" экономику.....	479
Раматов Зафарбек Жуманиязович	

Klasterlarning rivojlanish tarixi, ularning o'ziga xos xususiyatlari va raqobatbardoshlikdagi o'rni.....	482
Sherkulov Shohruh Erkin o'g'li	
Soliqlarni raqamlashtirish: QQS ning muammo va istiqbollari	486
Abdulxayeva Shahnoza Muhammadiyevna	
Dehqon va tomorqa xo'jaliklarida sug'oriladigan yerlarning unumdorligini oshirish yo'llari.....	492
Xo'jageldiev Chorshanbi Pardayevich	
Topical issues of analytical support for financial resources management of business entities in modern conditions	498
Jiyanova Nargiza Esanboyevna	
Исследование цифровой валюты центрального банка как новой формы денег	506
Якубова Шамшинур Шухратовна	
Структуризация прибыли предприятия, факторы формирования и выявление резервов её повышения.....	513
Гафурова Азизахон Фатиховна	
Xorijiy mamlakatlarda oilaviy migratsiya masalalari.....	517
Kadirova Zulayho Abduhalimovna, Gaziyeva Sulxiya Saidmashrafvna	
Ta'limda innovatsion tadbirkorlikning tarixiy rivojlanishini asosiy bosqichlari.....	522
Madaminova Xusnidaxon Shuxratovna	
Integratsiya jarayonida bog'dorchilikda klasterlarni barpo qilishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar va tarkibiy o'zgarishlarga ta'siri	526
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Banklarning moliyaviy xavfsizligi va uning iqtisodiy xavfsizlikka ta'siri.....	532
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Qishloq xo'jaligida pillachilik biznesini rivojlantirish istiqbollarini belgilash jarayonini ekonometrik modellash tirish.....	535
Turgunov Odilbek Maripovich	
Zamonaviy pul-kredit siyosatining iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi rolini baholash.....	542
Mamanazarov Abdusamat Abdusaitovich	
The unique characteristics of governance systems in various countries: a comparative analysis.....	549
Bozorboev Otamurod Nurmuxammad ugli, Denny Andriana, Usmanov Bunyod	
GREEN ECONOMY AND GREEN CHEMISTRY: principles, priorities, advantages and it's impact to the future.....	553
Fozilova Firangiza Komilovna, Zokirova Ferangiz Zafarovna	
Kichik biznesda yoshlar tadbirkorligini shakllantirish va rivojlantirishning mohiyati va ahamiyati.....	557
Karimova Mavjuda Boxodirovna	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	562
Zaynutdinov Bunyodjon Odiljon o'g'li	
Temir yo'l transportida yuk tashish samaradorligining iqtisodiy negizi tushunchasi va xususiyati.....	568
Shukurova Sultana Said Sultanovna	
Tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarining hozirgi holati va tendensiyasi.....	572
Hayitova Nigora Ilxomovna	
Mamlakat tashqi qarzini boshqarishning samarali yo'llari	576
Choriyev Fazliddin Ishkuvatovich	
A comparative analysis of investment risk management in the non-profit sector	583
Rakhimov Shoxrux Abduqaxxor O'g'li, Muhamad Arief Ramdhany	
Роль налога на доходы физических лиц в формировании бюджета узбекистана.....	587
Наврузова Фарогаhton	

Принцип работы электронных денег в форме электронных кошельков в банковском секторе	592
Ширинова Шохсанам Собир кизи	
Дальнейшее повышение эффективности деятельности постов удаленного электронного декларирования путем преобразования их структуры и алгоритма взаимодействия	598
Вахидова Феруза Алимовна	
Ishbilarmonlik muhitining mohiyati hamda uni baholashning zamonaviy usullari	603
Majidov Faxriddin Abdurazzok o'g'li	
Davlat moliyaviy siyosatining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	609
Jabborova Dilafruz Sodiq qizi	
Mamlakat iqtisodiyoti rivojlanishida kichik biznes subyektlari faoliyatining ahamiyati	614
Ismoilov Narimonjon No'monjon o'g'li	
Tijorat banklari tomonidan biznes loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos xususiyatlari	619
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
Telekommunikatsiya sanoatining rivojlanish tendensiyalari	625
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
O'zbekistonda xizmatlar sohasi va uning amaldagi holati tahlili	631
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning atrof-muhitni yaxshilash va iqlim o'zgarishlariga qarshi kurashish munosabatlari tahlili	637
Raximova Mohinur Dilshod qizi	
OTMlarining ta'lim faoliyatini boshqarish jarayonida qo'llaniladigan innovatsion shakl va metodlar	645
Esanova Shohida Utkirovna	
Investitsiya loyihalari samaradorligini baholashda moliyaviy modellashtirishning muhim jihatlari	651
Rabimqulov Sherzod Murtozayevich, Zokirova Feruza Farxod qizi	
Internal factors influencing the competitiveness of the textile industry	657
Ikramova Nodira Burkhon kizi	
Mamlakatimiz tijorat banklari aktivlari samaradorligini baholash dolzarbligi	662
Xolmuradov Musurmon Avlaqulovich, Baltabaev Maxmud Toshpo'latovich	
Xalqaro bozordagi eng katta birlashish va sotib olish (m&a) opertsiyalari bo'yicha tahlili	667
Ahamdjonov Abdulloh Ahadjon o'g'li	

XALQARO BOZORDAGI ENG KATTA BIRLASHISH VA SOTIB Olish (M&A) OPERTSIYALARI BO'YICHA TAHLILI

Ahamdjonov Abdulloh Ahadjon o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Moliya va moliyaviy texnologiyalar kafedrası assistenti

Annotatsiya: M&A faoliyati bozorni joylashtirish va raqobatbardosh ustunliklarda muhim rol o'ynaydi. Aksiyadorlik jamiyatlari raqobatchilarni sotib olish yoki ular bilan birlashish, yangi bozorlarga chiqish yoki mahsulot/xizmat takliflarini kengaytirish orqali bozordagi ishtirokini kuchaytirishi mumkin. Bundan tashqari, M&A operatsiyalari strategik aktivlarga, intellektual mulkka yoki iste'dodga kirishni ta'minlaydi, bu esa kompaniyalarga raqobatdosh ustunlikka erishish imkonini beradi. Aksiyadorlik jamiyatlarini rivojlantirishda qo'shilish va qo'shib olishning ahamiyatini oshirib bo'lmaydi. M&A operatsiyalari kompaniyalarga kengayish, sinergiya yaratish, raqobatdosh ustunlikka ega bo'lish, moliyaviy ko'rsatkichlarni oshirish va risklarni kamaytirish imkonini beradi. M&A dan strategik foydalanish orqali aksiyadorlik jamiyatlari rivojlanayotgan biznes landshaftini yo'naltirishlari va barqaror o'sish va muvaffaqiyat uchun o'zlarini joylashtirishlari mumkin.

Kalit so'zlar: investitsiya, xorijiy investorlar, kapital, kapital bozori, qimmatli qog'ozlar, likvidlik.

Abstract: M&A activities play an important role in market positioning and competitive advantages. Joint-stock companies can strengthen their market presence by acquiring or merging with competitors, entering new markets, or expanding product/service offerings. In addition, M&A transactions provide access to strategic assets, intellectual property or talent, which allow companies to gain a competitive advantage. The importance of mergers and acquisitions in the development of joint-stock companies cannot be overstated. M&A transactions allow companies to expand, create synergies, gain competitive advantage, improve financial performance and reduce risks. Through the strategic use of M&A, joint stock companies can navigate the evolving business landscape and position themselves for sustainable growth and success.

Key words: investment, foreign investors, capital, capital market, securities, liquidity.

Аннотация: Деятельность по слияниям и поглощениям играет важную роль в позиционировании на рынке и конкурентных преимуществах. Акционерные компании могут усилить свое присутствие на рынке путем приобретения или слияния с конкурентами, выхода на новые рынки или расширения предложения продуктов/услуг. Кроме того, сделки M&A открывают доступ к стратегическим активам, интеллектуальной собственности или талантам, что позволяет компаниям получить конкурентное преимущество. Значение слияний и поглощений в развитии акционерных обществ невозможно переоценить. Сделки M&A позволяют компаниям расширяться, создавать синергию, получать конкурентные преимущества, улучшать финансовые показатели и снижать риски. Благодаря стратегическому использованию слияний и поглощений акционерные компании могут ориентироваться в меняющейся бизнес-среде и позиционировать себя для устойчивого роста и успеха.

Ключевые слова: инвестиции, иностранные инвесторы, капитал, рынок капитала, ценные бумаги, ликвидность.

KIRISH

Birlashish va qo'shib olish sohasidan boshqa bilim sohasi yo'q bo'lsa kerakki, unda Aleksandr Poupning so'zlari dolzarbliroqdir. Amaldagi kompaniyani sotib olish yoki sotish yuridik va jismoniy shahs uchun eng murakkab bitimlardan biri hisoblanadi. Ko'pgina yirik korporatsiyalarning bosh direktorlari uchun sotib olish qarori yoki biznesni sotish, odatda, ularning faoliyatida muhim daqiqalar hisoblanadi. Kichik biznes egalari kelsak, ular uchun o'z biznesini sotish odatda hayotda bir marta sodir bo'ladigan voqeadir. Bularning hammasi

odamlar nima va qanday qilishlarini aniq tushunishlari kerak. Yangi kompaniyalarning kichik bir qismi hali ham o'z kuchi va bilimlaridan oqilona foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi. Natijada ular katta va kuchli bo'ladi. Astasekin, ular kamroq kuchli va omadli bo'lganlar uchun issiq quyoshli kunda qutqaruvchi soya rolini o'ynashni boshlaydilar. Hozirgi vaqtda kuzatilayotgan birlashish va qo'shib olishlar juda yuqori narxlarda amalga oshirilmogda, bu ularni o'tgan yillardagi birlashish va qo'shib olishlardan ajratib turadi. Aktsiyalar narxi hozirda agar ularni kompaniyalar foydasiga nisbatan ko'rib chiqsak 60 yildan ortiq vaqt ichida eng yuqori darajadadir. Birlashish va qo'shib olish biznesining jadal rivojlanishi ko'pchilik uchun eyforiyaga olib kelishi mumkin. Ammo, agar biz o'rganilayotgan masalaga 33 yil oldin e'tiborni butun dunyoga qaratgan paytdagi kenglik va murakkablik nuqtai nazardan qaralsa, biz birlashish jarayoni qanchalik murakkab va xavfli bo'lishi mumkinligini hali to'liq anglab yetmaganga o'xshaymiz.

ADABIYOTLAR SHARHI

Xalqaro Valyuta Jamg'armasi tadqiqot bo'limining katta maslahatchisi Stijn Klassens ushbu mavzu bo'yicha bir nechta maqolalarini chop etdi, jumladan, "Kapital bozorining rivojlanishi: Lotin Amerikasi qayerda?" va "Korporativ boshqaruv va rivojlanish: islohotlar, moliyaviy tizimlar va qonunchilik asoslari". (Stijn Klassens 2019).

Garvard Biznes maktabining Biznes boshqaruvi professori Laura Alfaro rivojlanayotgan bozorlarga xorijiy investitsiyalar, jumladan, "Xorijiy investitsiyalar, shartnomaviy munosabatlar va institutsional rivojlanish" mavzusida bir qancha maqolalar yozgan. (Laura Alfaro 2020).

Xitotsubashi universiteti xalqaro moliya kafedrasida dotsenti Atsushi Yoshikava Yaponiya kapital bozoriga xorijiy investitsiyalar bo'yicha bir qancha maqolalar yozgan, jumladan "Yaponiya fond bozoridagi xorijiy investorlar: so'nggi tendentsiyalar va ularning oqibatlarini". (Atsushi Yoshikava 2019).

Tsyurix universitetining Iqtisodiyot tarixi professori Xans-Yoaxim Vot moliya bozorlarining tarixiy rivojlanishiga oid tadqiqotlarini, jumladan, "Ilk zamonaviy davrda moliyaviy bozorlar: so'nggi tadqiqotlar bo'yicha so'rov" maqolasini chop etdi. (Xans-Yoaxim 2020).

Jahon banki guruhining rivojlanish istiqbollari guruhi direktori M. Ayxan Kose kapital bozorini rivojlantirish bo'yicha bir qancha maqolalar yozgan, jumladan "Global moliyaviy inqiroz va uning kapital bozorlari uchun oqibatlarini: rivojlanayotgan bozorlar uchun muammolar va imkoniyatlar". (M. Ayxan va boshqalar 2019).

Maykl Pomerleano, Dyuk universiteti huquq fakultetining Global moliyaviy bozorlar markazining katta ilmiy xodimi, rivojlanayotgan mamlakatlarda moliyaviy bozorlarni rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlarini, jumladan, "Sog'lom moliyaviy tizimlarga yo'l: Lotin Amerikasi istiqboli" nomli tadqiqotini chop etdi. Maykl Pomerleano, Dyuk universiteti huquq fakultetining Global moliyaviy bozorlar markazining katta ilmiy xodimi, rivojlanayotgan mamlakatlarda moliyaviy bozorlarni rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlarini, jumladan, "Sog'lom moliyaviy tizimlarga yo'l: Lotin Amerikasi istiqboli" nomli tadqiqotini chop etdi. (Maykl Pomerleano 2018).

Xalqaro Valyuta Jamg'armasining Valyuta va kapital bozorlari departamenti bo'limi boshlig'i Laura Kodres kapital bozorini rivojlantirish bo'yicha, jumladan "Kapital bozorlari va moliyaviy vositachilik: KO'B sub'ektlari uchun moliyalashtirish imkoniyatlarini yaxshilash" mavzusidagi tadqiqotlarini chop etdi. (Laura Kodres 2019).

Ross Levine, Uillis X. But, Kaliforniya universitetining bank va moliya kafedrasida rahbari, moliyaviy rivojlanish va uning iqtisodiy o'sishga ta'siri, jumladan, "Moliya va o'sish: nazariya va dalillar" haqida ko'p yozgan. (Ross Levine va boshqalar 2020).

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada ilmiy abstraktsiyalash, tasviriyl statistika, ekspert baholash, guruhlashtirish, dinamik tahlil usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI.

Birlashish va qo'shib olish sohasidan boshqa bilim sohasi yo'q bo'lsa kerakki, unda Aleksandr Poupning so'zlari dolzarbliroqdir. Amaldagi kompaniyani sotib olish yoki sotish yuridik va jismoniy shahs uchun eng murakkab bitimlardan biri hisoblanadi. Ko'pgina yirik korporatsiyalarning bosh direktorlari uchun sotib olish qarori yoki biznesni sotish, odatda, ularning faoliyatida muhim daqiqalar hisoblanadi. Kichik biznes egalari kelsak, ular uchun o'z biznesini sotish odatda hayotda bir marta sodir bo'ladigan voqeadir. Bularning hammasi odamlar nima va qanday qilishlarini aniq tushunishlari kerak.

Ma'lumotlar shuni ko'rsatmoqdaki, jahon bozorida asosan eng katta qimmat bitimlar asosan aloqa kompaniyalari hamda IT kompaniyalariga to'g'ri kelmoqda. Quyidagi jadval ma'lumotlarida ham aynan shu kompaniyalarni tahlili keltirib o'tilgan.

4-jadval. Jahondagi eng yirik xaridlarning aniq qiymati bilan ko'rsatilgan bitimlari tahlili(mlrd, AQSh dollarida)¹.

Sotib oluvchi kompaniya	Maqsadli kompaniya	Bitim qiymati (milliard AQSh dollarida)	Yillar
Vodafone	Mannesmann	183,9 milliard dollar	2000 yil
Verizon	Verizon Wireless	130 milliard dollar	2013 yil
AOL	Time Warner	112 milliard dollar	2000 yil
Pfizer	Warner-Lambert	90 milliard dollar	2000 yil
AT&T	Time Warner	85,4 milliard dollar	2018 yil
AB InBev	SABMiller	79 milliard dollar	2016 yil
British American Tobacco (BAT)	Reynolds amerikalik	60,5 milliard dollar	2017 yil
Comcast	NBCUniversal	60 milliard dollar	2011 yil
Dow Chemical	DuPont	59 milliard dollar	2015 yil
Anheuser-Busch InBev	MG group	52 milliard dollar	2013 yil

- Vodafone Mannesmannni sotib olishi:

Bitim qiymati: 183,9 milliard dollar; Yili: 2000-yil

2000 yilda Vodafone Mannesmannni sotib olishi tarixdagi eng yirik xaridlardan biri bo'lgan muhim bitim bo'ldi. Ushbu sotib olish Vodafone-ga Germaniya telekommunikatsiya bozoriga kirishga va global miqyosdagi ishtirokini sezilarli darajada kengaytirishga imkon berdi. Shartnoma Vodafone kompaniyasining mobil aloqa sanoatida global yetakchiga aylanish strategik niyatidan kelib chiqqan.

- Verizonning Verizon Wirelessni sotib olishi:

Bitim qiymati: 130 milliard dollar; Yil: 2013-yil

2013-yilda Verizonning Verizon Wireless'dagi qolgan ulushini sotib olishi Qo'shma Shtatlardagi eng yirik simsiz telekommunikatsiya provayderlaridan birini to'liq nazorat qilish uchun muhim qadam bo'ldi. Ushbu xarid Verizonga o'zining bozordagi mavqeini mustahkamlashga, operatsiyalarni soddalashtirishga va simsiz biznesini to'liq nazorat qilishga imkon berdi, bu esa mobil aloqa xizmatlariga o'sib borayotgan talabdan foydalanish imkonini berdi.

- AOLning Time Warnerni sotib olishi:

Bitim qiymati: 112 milliard dollar; Yili: 2000-yil

2000-yilda AOLning Time Warner kompaniyasini sotib olishi an'anaviy mediani rivojlanayotgan internet sanoati bilan birlashtirishga qaratilgan tarixiy birlashma bo'ldi. Biroq, birlashish madaniy to'qnashuvlar, integratsiya muammolari va dot-com pufakchasining yorilishi tufayli qiyinchiliklarga duch keldi. Kelishuv oxir-oqibatda sezilarli hisobdan chiqarishga va keyinchalik Time Warner'dan AOL-ning ajralib chiqishiga olib keldi.

- Pfizerning Warner-Lambertni sotib olishi:

Bitim qiymati: 90 milliard dollar; Yili: 2000-yil

Pfizerning 2000-yilda Warner-Lambertni sotib olishi uning farmatsevtika portfelini mustahkamlash va asosiy mahsulotlar, jumladan Lipitor ustidan nazoratni qo'lga kiritish uchun strategik qadam bo'ldi. Ushbu xarid Pfizerga dunyodagi eng yirik farmatsevtika kompaniyalaridan biri sifatidagi mavqeini mustahkamlashga va muhim terapevtik sohalarda o'z ishtirokini kengaytirishga imkon berdi.

- AT&Tning Time Warnerni sotib olishi:

Bitim qiymati: 85,4 milliard dollar; Yil: 2018

AT&T kompaniyasining 2018-yilda Time Warnerni sotib olishi vertikal ravishda integratsiyalashgan media va telekommunikatsiya kompaniyasini yaratishga qaratilgan. Ushbu xarid AT&T ga Time Warner kontent aktivlarini, jumladan Warner Bros. va HBO ni tarqatish tarmog'i bilan birlashtirishga imkon berdi. Bitim bir nechta platformalarda kontentga bo'lgan talabning ortib borayotganidan foydalanish va rivojlanayotgan media landshaftida AT&T raqobatbardosh mavqeini oshirishga qaratilgan.

¹ Manba: Muallif tomonidan www.home.treasury.gov ma'lumotlari asosida tayyorlandi.

- AB InBevning SABMillerni sotib olishi:

Bitim qiymati: 79 milliard dollar; Yil: 2016-yil

AB InBevning 2016-yilda SABMiller kompaniyasini sotib olishi ichimliklar sanoatida muhim bitim bo'ldi. Ushbu xarid ikki pivo gigantini birlashtirgan dunyodagi eng yirik pivo kompaniyasini yaratdi. Shartnoma AB InBev kompaniyasiga o'zining global ta'sirini kengaytirish va SABMillerning keng tarqatish tarmog'iga va mashhur pivo brendlari portfeliga kirish imkonini berdi. Sotib olish global miqyosda pivoga o'sib borayotgan talabdan foydalanish va konsolidatsiya orqali xarajatlar sinergiyasini yaratishga qaratilgan.

- British American Tobacco kompaniyasining Reynolds Americanni sotib olishi:

Bitim qiymati: 60,5 milliard dollar; Yil: 2017

British American Tobacco kompaniyasining 2017-yilda Reynolds Americanni sotib olishi tamaki sanoatida sezilarli konsolidatsiyani qayd etdi. Ushbu xarid British American Tobacco kompaniyasiga dunyodagi eng yirik tamaki kompaniyalaridan biri sifatidagi mavqeini mustahkamlashga va Qo'shma Shtatlar bozorida o'z ishtirokini kengaytirishga imkon berdi. Shartnoma Reynolds American kompaniyasining bozordagi yetakchi brendlari, tarqatish kanallari va ishlab chiqarish imkoniyatlaridan o'sish va xarajat sinergiyasini qo'lga kiritish uchun foydalanishga qaratilgan.

- Comcastning NBCU niversalni sotib olishi:

Bitim qiymati: 60 milliard dollar; Yil: 2011 yil

2011 yilda Comcastning NBCUniversalni sotib olishi vertikal ravishda integratsiyalashgan media va ko'ngilochar kompaniya yaratish uchun strategik qadam bo'ldi. Ushbu sotib olish Comcast-ga kabel tarqatish tarmog'ini NBCUniversal kontent aktivlari, jumladan NBC, Universal Pictures va turli kabel tarmoqlari bilan birlashtirishga imkon berdi. Bitim Comcast-ning raqobatbardosh mavqeini oshirishga qaratilgan bo'lib, keng qamrovli tarkibni taklif qilish va bir nechta platformalarda tarqatishdir.

- Dow Chemical kompaniyasining DuPontni sotib olishi:

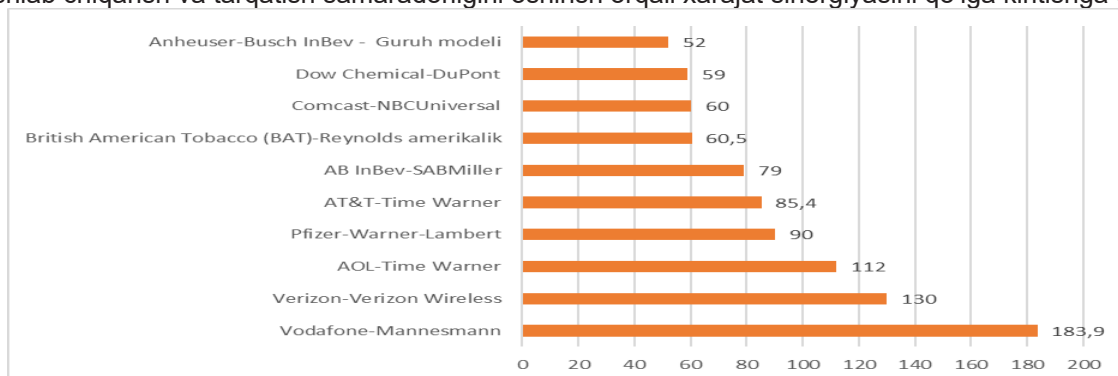
Bitim qiymati: 59 milliard dollar; Yil: 2015-yil

2015-yilda Dow Chemical kompaniyasining DuPont kompaniyasini sotib olishi kimyo sanoatida o'zgaruvchan kelishuv bo'ldi. Ushbu birlashish qishloq xo'jaligi, materialshunoslik va maxsus mahsulotlar sohalarida global liderni yaratishga qaratilgan. Bitim innovatsiyalarni rivojlantirish, xarajatlar sinergiyasiga erishish va aksiyadorlar uchun qiymat yaratish uchun ikkala kompaniyaning bir-birini to'ldiruvchi kuchli tomonlarini birlashtirishni o'z ichiga oldi. Birlashtirilgan tashkilot DowDuPont keyinchalik uchta alohida mustaqil kompaniyani tashkil qilish uchun qayta tuzilishdan o'tdi.

- Anheuser-Busch InBevning Grupo Modelo-ni sotib olishi:

Bitim qiymati: 52 milliard dollar; Yil: 2013 yil

2013 yilda Anheuser-Busch InBevning Grupo Modelo kompaniyasini sotib olishi global pivo sanoatida muhim konsolidatsiya bo'ldi. Ushbu xarid Anheuser-Busch InBev kompaniyasiga dunyodagi eng yirik pivo kompaniyasi sifatidagi mavqeini mustahkamlash va Meksika va boshqa xalqaro bozorlarda o'z ishtirokini kengaytirish imkonini berdi. Shartnoma Grupo Modeloning mashhur pivo brendlari, jumladan Coronadan foydalanish va ishlab chiqarish va tarqatish samaradorligini oshirish orqali xarajat sinergiyasini qo'lga kiritishga qaratilgan.

1-rasm. Jahondagi eng yirik xaridlarning aniq qiymati bilan ko'rsatilgan bitimlarini yillar kesmidagi tahlili².

Yuqoridagi rasm ma'lumotlaridan kelib chiqsak, Vodafone kompaniyasi Mannesmann kompaniyasini 2000-yilda 183.9 mlrd AQSh dollarga sotib olgan hamda hozirgi kunga qadar eng qimmat harid sifatida 1-o'rinda turibdi. Bundan keyingi harid esa 2013-yilda kuzatilgan bo'lib Verizon kompaniyasi Verizon Wireless kompaniyasini 130 mlrd AQSh dollarga sotib olgan. 3-o'rinda esa AOL kompaniyasi Time Warner kompaniyasini 2000-yilda 112 mlrd AQSh dollarga sotib olib kuchli uchlikni egallab turibdi. Bundan keyingi o'rinlarda Pfizer

2 Manba: Muallif tomonidan tahlil qilingan ma'lumotlar asosida tayyorlandi.

kompaniyasi Warner-Lambert kompaniyasini 90 mlrd AQSh dollarga, AT&T kompaniyasi Time Warner kompaniyasini 85.4 mlrd AQSh dollarga, AB InBev kompaniyasi SABMiller kompaniyasini 79 mlrd AQSh dollarga, British American Tobacco (BAT) kompaniyasi Reynolds amerikalik kompaniyasini 60.5 mlrd AQSh dollarga, Comcast kompaniyasi NBCUniversal kompaniyasini 60 mlrd AQSh dollarga, Dow Chemical kompaniyasi DuPont kompaniyasini 59 mlrd AQSh dollarga, Anheuser-Busch InBev kompaniyasi MG group kompaniyasini 52 mlrd AQSh dollarga harid qilgan.

5-jadval. Jahondagi eng yirik birlashtirishlarning aniq qiymati bilan ko'rsatilgan bitimlari tahlili(mlrd, AQSh dollarida)³.

Qabul qiluvchi kompaniya	Maqsadli kompaniya	Bitim qiymati (milliard AQSh dollarida)	Yillar
Vodafone	Mannesmann	183,9 milliard dollar	2000 yil
Glaxo Wellcome	SmitKline Beecham	\$76,0 mlrd	2000 yil
AOL	Time Warner	\$112,1 mlrd	2001 yil
Pfizer	Warner-Lambert	90,0 mlrd	2000 yil
Exxon	Mobil	85,6 milliard dollar	1999 yil
AB InBev	SABMiller	\$103,0 mlrd	2016 yil
AT&T	Time Warner	108,7 milliard dollar	2018 yil
Glencore	Xstrata	70,4 milliard dollar	2013 yil
Actavis	Allergen	70,5 milliard dollar	2015 yil
Royal Dutch Shell	BG guruhi	70,0 mlrd	2016 yil

- Vodafone Mannesmannni sotib olishi:
Bitim qiymati: 183,9 milliard dollar; Yili: 2000-yil
2000-yilda Vodafone kompaniyasining Mannesmannni sotib olishi telekommunikatsiya sohasida birlashma bo'ldi. Ushbu birlashish dunyodagi eng yirik telekom kompaniyalaridan birini yaratdi. Shartnoma Vodafone kompaniyasining global o'z izini kengaytirish va o'sib borayotgan mobil aloqa bozorida foydalanishga qaratilgan strategik niyatidan kelib chiqqan. Bu Vodafone-ga Germaniya bozoriga kirish va Mannesmannning keng infrazuzilmasi va mijozlar bazasiga kirish imkonini berdi.
- Glaxo Wellcomening SmithKline Beecham bilan birlashishi:
Bitim qiymati: 76,0 milliard dollar; Yili: 2000-yil
2000-yilda Glaxo Wellcome va SmithKline Beechamning birlashishi dunyoning yetakchi farmatsevtika kompaniyalaridan birini yaratdi. Birlashish ikkala kompaniyaning bir-birini to'ldiruvchi kuchli tomonlarini birlashtirish, mahsulot portfelini kengaytirish va tadqiqot va ishlanma imkoniyatlaridan foydalanishni maqsad qilgan. Birlashma birlashgan korxonaga bozordagi ishtirokini oshirishga, xarajatlar sinergiyasiga erishishga va farmatsevtika sanoatida innovatsiyalarni amalga oshirishga imkon berdi.
- AOLning Time Warner bilan birlashishi:
Bitim qiymati: 112,1 milliard dollar; Yil: 2001 yil
2001 yilda AOLning Time Warner bilan birlashishi an'anaviy media kompaniyasining internet giganti bilan juda kutilgan va shuhratparast kombinatsiyasi edi. Biroq, birlashish qiyinchiliklarga duch keldi, jumladan, integratsiya qiyinchiliklari va dot-com pufakchasining portlashi. Kelishuv oxir-oqibat katta moliyaviy yo'qotishlarga olib keldi va keyinchalik AOLning Time Warnerndan ajralib chiqishiga olib keldi. Ushbu birlashish turli sohalar va korporativ madaniyatlarni birlashtirish bilan bog'liq murakkabliklar va xavflarni ta'kidlaydigan ogohlantiruvchi ertak bo'lib xizmat qiladi.

3 Manba: Muallif tomonidan www.home.treasury.gov ma'lumotlari asosida tayyorlandi.

- Pfizerning Warner-Lambertni sotib olishi:

Bitim qiymati: 90,0 milliard dollar; Yili: 2000-yil

2000-yilda Pfizerning Warner-Lambertni sotib olishi asosiy farmatsevtika mahsulotlari, xususan, Lipitor blokbuster dorisi ustidan nazoratni qo'lga kiritish istagi bilan bog'liq edi. Sotib olish Pfizerga dunyodagi eng yirik farmatsevtika kompaniyalaridan biri sifatidagi mavqeini mustahkamlash va mahsulot portfelini kengaytirish imkonini berdi. Ushbu strategik qadam Pfizerning raqobatdosh ustunligini oshirish, sinergiyalarni qo'lga kiritish va tadqiqot va ishlanma imkoniyatlarini kuchaytirishga qaratilgan.

- Exxonning Mobil bilan birlashishi:

Bitim qiymati: 85,6 milliard dollar; Yil: 1999-yil

1999-yilda Exxonning Mobil bilan qo'shilishi butun dunyodagi eng yirik neft va gaz kompaniyalaridan biri bo'lgan ExxonMobilni yaratdi. Birlashish miqyosda iqtisodga erishish, operatsiyalarni optimallashtirish va yuqori raqobatbardosh sanoatda kompaniyalarning mavqeini mustahkamlashga qaratilgan. Ushbu birlashish energetika sektoridagi konsolidatsiya tendentsiyasini namoyish etdi va ExxonMobilga umumiy tajriba, resurslar va bozor mavjudligidan foydalanish imkonini berdi.

- AB InBevning SABMillerni sotib olishi:

Bitim qiymati: 103,0 milliard dollar; Yil: 2016 yil

AB InBevning 2016-yilda SABMiller kompaniyasini sotib olishi ichimliklar sanoatida muhim bitim bo'ldi. Ushbu xarid ikki pivo gigantini birlashtirgan dunyodagi eng yirik pivo kompaniyasini yaratdi. Shartnoma AB InBev kompaniyasiga o'zining global ta'sirini kengaytirish va SABMillerning keng tarqatish tarmog'iga va mashhur pivo brendlari portfeliga kirish imkonini berdi. Sotib olish global miqyosda pivoga o'sib borayotgan talabdan foydalanish va konsolidatsiya orqali xarajatlar sinergiyasini yaratishga qaratilgan.

- AT&Tning Time Warnerni sotib olishi:

Bitim qiymati: 108,7 milliard dollar; Yil: 2018

AT&T kompaniyasining 2018-yilda Time Warner kompaniyasini sotib olishi telekommunikatsiya va media sanoatida sezilarli konsolidatsiyani qayd etdi. Ushbu sotib olish kuchli kontent yaratish va tarqatish tarmog'iga ega bo'lgan vertikal integratsiyalashgan media va ko'ngilochar kompaniya yaratishni maqsad qilgan. Bitim AT&Tning keng telekommunikatsiya infratuzilmasini Time Warner'ning kontent aktivlari, jumladan HBO, CNN va Warner Bros bilan birlashtirdi. Sotib olish AT&Tning raqobatbardosh mavqeini oshirish va raqamli kontentga o'sib borayotgan talabdan foydalanishni maqsad qilgan.

- Glencorening Xstratani sotib olishi:

Bitim qiymati: 70,4 milliard dollar; Yil: 2013-yil

2013-yilda Glencore kompaniyasining Xstrata-ni sotib olishi dunyodagi eng yirik tog'-kon va tovar savdo kompaniyalaridan birini yaratdi. Birlashish ikkala kompaniyaning kuchli tomonlarini, shu jumladan Glencore savdo tajribasi va Xstrata kon aktivlaridan foydalanishga qaratilgan. Bitim Glencore kompaniyasiga asosiy tovar bozorlarida o'z ishtirokini kengaytirish va ta'minot zanjirini integratsiyalashgan boshqaruv orqali operatsion sinergiyaga erishish imkonini berdi. Sotib olish global miqyosda tabiiy resurslarga ortib borayotgan talabdan foydalanishni maqsad qilgan.

- Actavisning Allerganni sotib olishi:

Bitim qiymati: 70,5 milliard dollar; Yil: 2015-yil

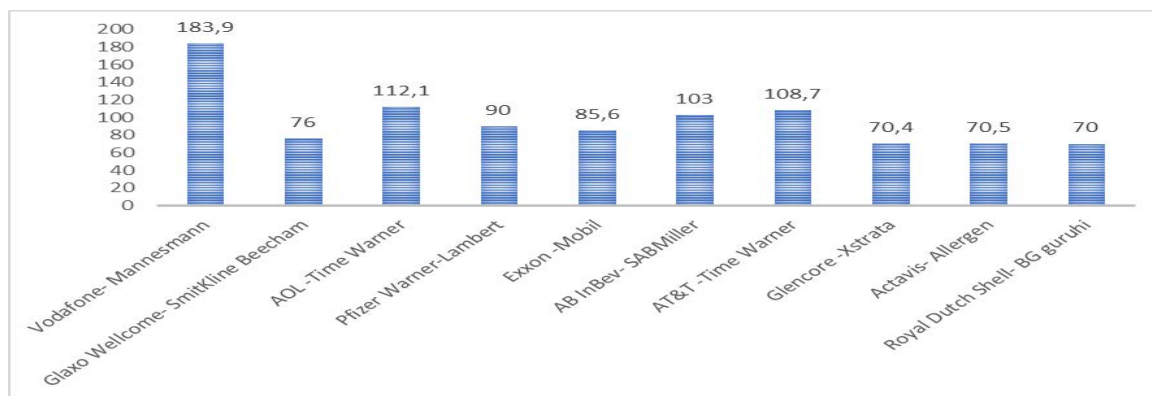
2015-yilda Actavisning Allerganni sotib olishi farmatsevtika sanoatida muhim bitim bo'ldi. Bitim turli xil mahsulotlar portfeliga ega dunyodagi eng yirik farmatsevtika kompaniyalaridan birini yaratishga qaratilgan edi. Sotib olish Actavis-ga asosiy terapevtik sohalarda o'z mavqeini mustahkamlash va global ta'sir doirasini kengaytirish imkonini berdi. Shartnoma, shuningdek, soddalashtirilgan operatsiyalar va umumiy resurslar orqali xarajatlar sinergiyasini qo'lga kiritishga qaratilgan.

- Royal Dutch Shell kompaniyasining BG Groupni sotib olishi:

Bitim qiymati: 70,0 milliard dollar; Yil: 2016-yil

Royal Dutch Shell kompaniyasining 2016-yilda BG Groupni sotib olishi energetika sanoatida katta konsolidatsiya bo'ldi. Ushbu xarid Shellning eng yirik suyultirilgan gaz (LNG) ishlab chiqaruvchilardan biri sifatidagi mavqeini oshirish va dengizdagi neft va gaz zaxiralarini kengaytirishga qaratilgan. Shartnoma Shellga LNG bozorida sezilarli o'sish imkoniyatlarini taqdim etdi va kompaniyaga BG Groupning qidiruv va ishlab chiqarish sohasidagi tajribasidan foydalanish imkonini berdi.

Ushbu jadvaldagi ma'lumotlar ichimliklar, telekommunikatsiya, tog'-kon sanoati, farmatsevtika va energiya kabi turli sohalardagi eng yirik va eng ta'sirli qo'shilishlarni takidlaydi. Ushbu bitimlar bozor ulushini qo'lga kiritish, yangi bozorlarga kirish, mahsulot portfelini kengaytirish istagidan kelib chiqadi. Bunday mega-birlashtirishlarning muvaffaqiyati samarali integratsiya strategiyalari, tartibga soluvchi tasdiqlar va o'zgaruvchan bozor dinamikasiga moslashish qobiliyatiga bog'liq.

2-rasm. Jahondagi eng yirik birlashtirishning aniq qiymati bilan ko'rsatilgan bitimlarini yillar kesmidagi tahlili⁴.

Yuqoridagi rasm ma'lumotlaridan kelib chiqsak, Vodofone kompaniyasi Mannesmann kompaniyasini 2000-yilda 183.9 mlrd AQSh dollarga birlashgan hamda hozirgi kunga qadar eng qimmat harid sifatida 1-o'rinda turibdi. Bundan keyingi harid esa 2001-yilda kuzatilgan bo'lib AOL kompaniyasi Time Warner kompaniyasini 112.1 mlrd AQSh dollarga birlashgan hamda. 3-o'rinda esa AT&T kompaniyasi Time Warner kompaniyasini 2018-yilda 108.7 mlrd AQSh dollarga birlashgan hamda kuchli uchlikni egallab turibdi. Bundan keyingi o'rinlarda AB InBev kompaniyasi SABMiller kompaniyasi bilan 103 mlrd AQSh dollarga, Pfizer kompaniyasi Time Warner kompaniyasi bilan 90 mlrd AQSh dollarga, Exxon kompaniyasi Mobil kompaniyasi bilan 85.6 mlrd AQSh dollarga, Glaxo Wellcome kompaniyasi SmitKline Beecham kompaniyasi bilan 76 mlrd AQSh dollarga, Actavis kompaniyasi Allergen kompaniyasi bilan 70.5 mlrd AQSh dollarga, Glencore kompaniyasi Xstrata kompaniyasi bilan 70.4 mlrd AQSh dollarga, Royal Dutch Shell kompaniyasi BG group k kompaniyasi bilan 70 mlrd AQSh dollarga birlashish bo'yicha shartnoma tuzgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Aksiyadorlik jamiyatlarini aksiyalar orqali moliyalashtirish – aksiyadorlik jamiyatlarini dastlabki, birlashtirish va qo'shib olish(M&A), kapitalizatsiyalashgan foyda hisobiga ikkilamchi, yopiq obuna asosida qo'shimcha hamda imtiyozli aksiyalar va aksiyalarga konvertatsiya qilinadigan qimmatli qog'ozlar orqali moliyalashtirishdan iborat.

- aholining moliyaviy savodxonligini, ayniqsa qimmatli qog'ozlar bozori borasidagi savodxonlik darajasini keskin ko'tarish, buning uchun alohida dasturlar qabul qilish, televedeniya orqali muntazam, qiziqarli ko'rsatuvlar berib borish lozim;

- ustav kapitalida davlat yoki xo'jalik boshqaruvi organlarining ulushi (aksiya paketi) mavjud bo'lgan AJlarini moliyalashtirishning ustuvor yo'nalishi sifatida davlat hamda xo'jalik boshqaruvi organlarining ulushlari (aksiya paketlari)ni IPO o'tkazish orqali joylashtirish lozim. Buning natijasida AJlarini aksiyalar orqali moliyalashtirishni samarali tashkil etish, AJlariga qo'shimcha mablag' hamda xususiy investorlarni jalb etish imkoniyatlari yaratiladi;

- aholining moliyaviy savodxonligini, ayniqsa qimmatli qog'ozlar bozori borasidagi savodxonlik darajasini keskin ko'tarish, buning uchun alohida dasturlar qabul qilish, televedeniya orqali muntazam, qiziqarli ko'rsatuvlar berib borish lozim.

Mavzuga doir tadqiqot olib borilayotganda bir qancha muammolarga duch kelindi va shularga asosan taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi, bulardan:

- ustav kapitalida davlat ulushi 50 foiz va undan yuqori aksiyadorlik jamiyatlari ustavida bitta aksiyador egalik qilishi mumkin bo'lgan ulush bo'yicha eng yuqori chegarani belgilab qo'yish orkali ular aksiyalarining birlamchi va ikkilamchi ommaviy joylashtirilishida investorlar, xususan institutsional investorlarning o'z ulushlarini oshirib borish imkoniyatini berish orqali xususiylashtirishni samarali tashkil etish taklif etilgan;

- davlat ulushini xususiylashtirish nuqtai nazaridan aksiyalarni ommaviy joylashtirishda andarrayterlar tomonidan aksiyadorlik jamiyatlari investitsion jozibadorligi, aksiya kursi o'zgarishi dinamikasi va potensial investorlar real talablari asosida aksiyalar narx diapazonini belgilash taklif etilgan;

- aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan individual investorlarga aksiyalarni ommaviy taklif qilish davri sifatida aholi daromadliliigi va xarid quvvati nisbatan yuqori bo'ladigan davrni belgilash taklif etilgan;

4 Manba: Muallif tomonidan tahlil qilingan ma'lumotlar asosida tayyorlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Elmirzaev S. Korporativ moliya. Darslik . – T.: “Iqtisod- moliya”, 2019 y. 364 b.
2. James Chen-Capital flows, Apr 28, 2018-<https://www.investopedia.com/terms/c/capital-flows.asp>.
3. B.Toshmurodova va boshqalar. “Korporativ moliyani boshqarishning dolzarb masalalari”. Monografiya. – T.: “Iqtisod-moliya”, 2017.– B. 188 b.
4. N.Tursunova. Korporativ moliyani boshqarishda moliyaviy ta'minotni samarali tashkil etish yo'llari: Monografiya/ – T.: “Iktisod- moliya”, 2017. – B. 150 b.
5. Elmirzaev S. Zamonaviy korporativ boshqaruv: Darslik . - T.: “Iktisod-moliya”, 2019. – 416 b.
6. I.Butikov. Aksyadorlik jamiyatin qimmatli kog'ozlar chikarish hisobiga moliyalashtirish afzalliklari va kamchiliklari // Korxonani boshqarish – Toshkent 2012.-№10(64).-B-9.
7. J.Qurbonov va boshqalar. Xalkaro IPO amaliyotlari tahlili: tashkiliy xususiyatlari va institutsional investorlar ishtiroki. “Iqtisod va moliya” ilmiy jurnali. №1(137) 2021 yil. - B.57.
8. Q.Chinqulov. Respublikamizda ilk IPO hamda SPO: yutuqlar va muammolar. // “Xalqaro moliya va hisob” ilmiy elektron jurnali. № 5, oktyabr, 2019 yil. - B.12.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

